

ТОЛЕРАНТНІСТЬ І МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ

Стаття В.В. Климова «Толерантність і міжконфесійні відносини в Україні» присвячена аналізу причин проявів інтолерантності, подолання яких послужить толерантизації релігійної сфери в Україні.

Ключові слова: толерантність, релігійна толерантність, міжконфесійні відносини.

В останні роки дослідження проблем толерантності загалом і, зокрема, толерантності в релігійній сфері набули масштабності, що, однак, не завжди супроводжується подоланням декларативності, поверховості суджень, належною аргументованістю позиції.

Представляє релігієзнавчий інтерес сучасне розуміння толерантності в контексті міжконфесійних відносин в Україні, основні групи носіїв нетолерантності, аналіз причин проявів інтолерантності, подолання яких послужить толерантизації релігійної сфери в Україні.

Припускаємо, що до усвідомлення життєвої необхідності дотримання толерантності (терпимості) відносин у наш час спричинив не позитивний зміст цього поняття, в якому знайшли відображення прагнення ідеально бажаних відносин між індивідами, групами, спільнотами чи державами, а його протилежність – інтолерантність, якою узагальнено позначаються відносини нетерпимості, невизнання за іншими права мати іншу культуру, віросповідання, світогляд, думки, ідеї, традиції, спосіб життя, звички тощо; агресивне небажання миритися із свободою інших мати власні переконання, що проявляється у насильстві, відчуженні, силовому нав'язуванні меншинам (етнічним, конфесійним, культурним, мовним та ін.) домінуючих ідеологій, переконань, поглядів тощо, ігноруванні прав цих меншин. Більше того, сьогодні йдеться про ескалацію нетерпимості і конфліктів, що потенційно загрожують усім частинам світу, мають глобальний характер, безперешкодно долають національні кордони; про групи й ідеології, що проповідують нетерпимість і набирають силу у всьому світі.

Основний зміст статті. Сучасне тлумачення поняття толерантності міжконфесійних відносин в умовах плюралізму, різноманіття культур представляє толерантність міжконфесійних відносин, на нашу думку, як сукупність принципів співіснування віруючих, релігійних громад і об'єднань у поліконфесійному, плюралістичному і демократичному суспільстві, що є на

---

* Климов В.В. – доктор філософських наук, старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України.

сьогодні імперативною умовою компромісного, неконфліктного співжиття конфесій, віруючих та невіруючих. Таке розуміння толерантності передбачає:

- повагу і сприйняття існуючого розмаїття релігій, конфесій, віросповідань як різноманітних форм самовираження та самовиявлення людини, гідних існування; визнання за іншими спільнотами можливості мати відмінну позицію, переконання, судження, поділяючи або не поділяючи їх¹[1];

- визнання не лише за своєю конфесією, а й за всіма іншими права на свободу совісті, зокрема, релігійну свободу, на правову рівноправність і рівність можливостей для всіх конфесій, віросповідань та окремих людей;

- право кожної конфесії у відносинах з іншими конфесіями дотримуватися своїх переконань і визнання такого ж права за іншими на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. При цьому дотримання таких позицій відображає розумний компроміс, а не позицію безпринципності, не означає відмову від своїх або безоглядного прийняття чужих переконань;

- не зайняття конфесіями у міжконфесійних відносинах позицій власної виключності, зверхності, домінування, не протиставлення одних релігійних груп («традиційних», «державоутворюючих» релігій») іншим («новим», «тоталітарним», «деструктивним»); визнання того, що позиції однієї конфесії чи групи конфесій не можуть бути нав'язані іншим;

- несприйняття і неприйняття конфесією політики влади щодо правової дискримінації, обмежень прав конфесій чи релігійних організацій, спроб політизувати позиції церков та релігійних організацій;

- готовність до практичної співпраці з іншими конфесіями у суспільно значущих напрямках діяльності, залишаючись на принципових позиціях своєї конфесії, віровчення

Чим зумовлене нинішнє звернення релігійних діячів, вчених, політиків, громадськості, віруючого загалу до потреби утвердження терпимості у сфері, де нібито вже *apriori*, за сакральною суттю віросповідних догматів і клятвеному зобов'язанню кожного віруючого неухильно їх дотримуватися загалом-то й не мусить виникати потреби у якихось додаткових закликах або зусиллях, спрямованих на утвердження терпимості – між віруючими й іновіруючими, віруючими й невіруючими, між різноконфесійними групами, організаціями та об'єднаннями, між представниками різних віросповідань, церков ?

Узагальнено актуалізація толерантизації міжконфесійних відносин у світі зумовлена низкою причин, серед яких слід назвати світоглядну лібералізацію відносин у людських спільнотах, реальний релігійний плюралізм; різке кількісне зростання релігій, конфесій, віросповідань, течій, толків; відсутність вагомих результатів у подоланні *давніх* конфліктів у релігійній сфері; зростання масштабності конфліктів на релігійному ґрунті, їх суспільної резонансності; політизацію релігійної середовища, спекулятивне використання релігійного

1[1] Декларация принципов терпимости. Утверждена резолюцией 5.61 Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 г. Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_503&p=1257524197295937

чинника у політичних, національних, ідеологічних конфліктах з втягуванням у них великих релігійно солідаризованих груп; активізацію тероризму під маскуючими релігійними гаслами, ескалація релігійного екстремізму та ін.

Якщо брати за об'єкт аналізу причини апеляції до толерантності як до важливої умови нормалізації нинішньої релігійної ситуації в Україні, то їх, на нашу думку, кілька. Це, зокрема:

– прискорені процеси поліконфесіоналізації релігійного простору України. Релігійна мережа УРСР ще й на кінець «перебудовних» 80-х років минулого століття складала лише близько одного десятка віросповідань, а 74,3% загальної кількості всіх релігійних організацій в Україні були представлені релігійними організаціями єдиного Українського екзархату Руської Православної Церкви (понад 5,2 тис. організацій)² [2]. За відносно невеликий історичний період існування незалежної України чисельність віросповідних напрямів зростає до 55, а за підрахунками проф. А. Колодного насправді сягає близько 120 напрямів³ [3]. Не можна не брати до уваги й того, що процеси поліконфесіоналізації відбуваються в умовах проживання в Україні більше 130 етносів. У 60–80-ті роки минулого ст. практично не доводилось говорити про нетолерантні відносини між церквами, релігійними організаціями чи віруючими – у правовому аспекті всі були рівно обмежені державою та ідеологічно-атеїстичними пріоритетами, ні про яке розширення релігійної мережі чи реєстрацію нового релігійного напрямку на практиці не могло бути й мови, як і про практику прозелітизму, що у всі попередні періоди вітчизняної історії спричиняла чи не найбільшу хвилю інтолерантності й напруги між носіями різних віросповідань. Проголошення в Україні з початку 90-х років ХХ ст. ідеологічної багатоманітності, світоглядного плюралізму, розширення реальних прав і свобод для церков та релігійних організацій у їх розвитку, різке зростання не лише релігійної мережі, а й релігійних напрямів, течій і толків за всієї своєї позитивності мали своїм передбачуваним наслідком *конфлікт релігійних інтересів* між практично всіма церквами та релігійними організаціями, що виливався у їх латентну боротьбу за віруючих, культові будівлі та майно, за віртуальне церковне «главенство», за вплив на суспільну думку, представників влади, політиків, масмедіа тощо. Глибинна і тотальна диференціація релігійного простору України початку 90-х років ХХ ст., численні церковно-релігійні реорганізації в цей період деактуалізували, відсунули на другий план як саме поняття толерантності, так і її принципи, поступившись більш оптимальному

---

2 [2] Справка о количестве зарегистрированных религиозных объединений, действующих в Украинской ССР по состоянию на 01.05.1989 г. / Поточний архів Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР за 1989 р.

3 [3] Колодний А. «За 10 років в Україні половина релігійних громад будуть протестантськими». Інтерв'ю за підсумками ХVІІІ міжнародної конференції «Історія релігій в Україні» 13.05.2008 р. (м. Львів). Джерело: <http://www.zik.com.ua/ua/news/2008/05/13/135923>

для умов, що склалися, органічному для кожного віросповідання позиціонуванню себе в суспільстві як *єдино істинної* релігії, запереченню такої ж істинності чи благодатності усіх інших релігій і віросповідань;

– різке збільшення рівня самодекларованої релігійності серед української спільноти. Ліквідація у процесі демократизації українського суспільства партійно-ідеологічного та світоглядного монополізму, актуалізація національних пріоритетів, лібералізація державного ставлення до релігійно-церковного інституту і відоме в соціальній психології типове реагування спільнот на зняття світоглядних заборон чи обмежень створили в Україні умови для майже масового декларування індивідами своєї релігійності (за даними соціологічних досліджень цей рівень зріс з 43,3% 4[4] у 1991 р. до 68,3% у 2000 р., 85,2% у 2005 р., 87,0% у 2008 р.5[5]). Величезний приток до церков та релігійних організацій віруючих (у своїй масі тих, які раніше декларували себе невіруючими чи байдужими до релігії) закономірно спричинив до суперництва між релігійними організаціями за ці «резерви» майбутнього употужнення власних конфесій. Суперництво за віруючих, а фактично – за майбутнє конкретних релігійних організацій на практиці у багатьох випадках не дуже зважало на принципи толерантності, на визнання й за іншими права і свободи дотримуватися своїх переконань тощо;

– привнесення у релігійне середовище ідей, позицій, підходів, способів розв'язання проблемних питань, психології поведінки і т. і., властивих позарелігійним спільнотам, об'єднаним політично, національно, націоналістично, культурно. Разом із лавиноподібним притоком у релігійні громади віруючих-неофітів на хвилі революційно-політичного і релігійного романтизму 90-х років ХХ ст. у релігійні громади, організації прийшли люди, керовані не скільки релігійними, стільки політичними, національними та націоналістичними ідеалами, ототожненням християнських прагнень з партійно-політичною, соціальною та національною активністю. Ця категорія «новонавернених», прагнучи своїм максималізмом, гарячковистістю, поспішністю рішень, безкомпромісністю (як це зазвичай властиво неофітам) компенсувати свої поверхові знання віровчення, традицій та обрядів, особливостей позицій церков, їх ставлення до влади, законодавства тощо, нерідко виявлялася тією складовою церковно-релігійної спільнот, яка дозволяла собі ігнорувати й провокувала інших віруючих на ігнорування традиційної релігійної толерантності у відносинах між церквами, конфесіями, віруючими. Згодом ці групи віруючих або локалізувались, асимілювались в релігійних громадах, ослабили свій вплив чи й зникли, або реорганізувались у біляцерковні

4[4] Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, прогнози. Відпов. ред. Косуха П.І. – К., 1994. – С. 146.

5[5] Див.: Українське суспільство – 2003. Соціологічний моніторинг. – К., 2003. – С. 632; Українське суспільство – 1992–2007. Соціологічний моніторинг. – К., 2007. – С. 526–527; Українське суспільство – 1992–2008. Соціологічний моніторинг. – К., 2008. – С. 627; Українське суспільство – 1992–2009. Соціологічний моніторинг. – К., 2009.

спільноти типу "Союз православних громадян України", «Союз православних братств України» та ін. з більш чи менш вираженою нетолерантністю в акціях та деклараціях;

– набуття в ряді випадків проблемами міжцерковних, міжконфесійних відносин у нових умовах характеру і масштабів *міждержавних чи міжнародних*, відображаючи особливості не тільки української релігійної ситуації, а й тенденції, властиві Європі посткомуністичного періоду. Вони окреслені в Рекомендаціях ПАРЄ 1556 (2002) "Релігія і зміни в Центральній та Східній Європі". Йдеться про те, що на характері міжконфесійних відносин у процесі радикальних змін в Україні пострадянської доби по-своєму позначилися і позначаються, по-перше, прагнення кількох православних церков разом із здобуттям Україною незалежності здобути власну незалежність чи змінити підпорядкування, що з невідворотністю призвело до погіршення відносин цих церков між собою і зі своїм колишнім православним центром; по-друге, такі плани прогнозовано спричинили до політизації проблеми, долучення до її розв'язання владних чинників, партій і політиків, переведення проблеми в площину міждержавних, міжнаціональних відносин, активізувавши «фундаменталістські та екстремістські тенденції», «спроби включити релігійні гасла й релігійні організації до процесу політичної та етнічної мобілізації»^{6[6]};

– актуалізація суперечностей між прагненням реалізувати в Україні, відкритій до Європи, принципи демократії та прав людини, свободи совісті та релігії, з одного боку, і зберегти національну, культурну, етнічну та релігійну ідентичність – з другого ^{7[7]}. Наочно ця суперечність проявляється, наприклад, у зустрічних процесах, з одного боку, запровадити в Україні послідовно демократичне законодавство щодо свободи совісті та релігійних організацій на рівні кращих світових напрацювань у цій сфері, з другого – в непоодиноких спробах під залякуванням загрозою «національній безпеці», втрату «національно-культурної ідентичності» законодавчо провести проект, що обмежував би права віруючих, унормовував дискримінаційні підходи, повертав вітчизняне законодавство у вчорашній день, що не може негативно не позначатися на толерантності відносин;

– сформована ще в радянський час матеріальна база потенційної конфліктності, що в ряді випадків відіграє роль матеріалізованої першопричини для нетолерантних відносин. Йдеться про існуючу до сьогодні істотну нестачу культових будівель (рівень забезпеченості релігійних організацій молитовними

6[6] Рекомендація ПАРЄ 1556 (2002) "Релігія і зміни в Центральній та Східній Європі".– С. 62–63.

7[7] Там само.– С. 63.

приміщеннями на кінець 2008 р. становив лише 68,7 %^{8[8]}), майна, церковних книг тощо, утворену значною мірою політикою їх знищення, руйнування, конфіскації в рамках політики антирелігійних кампаній радянського періоду. Саме в процесі боротьби за обмежену кількість культових будівель (церков, мечетей, молитовних будинків) в Україні проявилися найгостріші випадки релігійного радикалізму, екстремізму, нетерпимості, нехтування правами інших, що до того ж у ряді регіонів мали чітко означені національну або націоналістичну мотивацію та забарвлення;

– історична інерція масової свідомості як нетолерантної у ставленні до носіїв світоглядів, ідей, позицій, суспільної поведінки, що розходилися з офіційною. Це було властиво вихованню, у тому числі й релігійному, як у період входження України до Російської імперії з майже монопольним функціонуванням державного православ'я, так і в добу існування УРСР з її культом «войовничого» атеїстичного світогляду, нетерпимості до інакшесудання, адміністративного усунення світоглядних опонентів тощо. Рудименти цих підходів та настроїв у постсоціалістичній Україні не важко побачити у нинішньому не лише в світському, а й релігійному середовищі, у практиці міжконфесійних відносин;

– ще однією важливою причиною актуалізації проблеми утвердження толерантності є, на нашу думку, істотний здвиг суспільного (політичного, економічного, морально-духовного) клімату в Україні в умовах неухильного зростання соціальної нерівності у бік конфліктності, агресивності, правового нігілізму на всіх рівнях, недовіри до офіційних структур влади, абсолютизації власної точки зору і нехтування чи й ігнорування думки, переконань, позицій, прав інших, що, проявляючись у всіх сферах життєдіяльності, не може негативно не позначатися і на релігійній сфері, сфері міжконфесійних відносин. Особливо руйнівним щодо толерантності відносин між представниками різних віросповідань видається проникнення релігійної нетерпимості у найбільш глибоке, масштабне і резонансне *побутове середовище*, де вияви нетолерантності, ігнорування позицій інших, ненеповаги до переконань, що не співпадають з власними набуває не лише неосязності, а й категоричності, безкомпромісності, огрублення, спрощення, вульгаризації, образливих форм і за всієї своєї простоти, але емоційності й бездоказовості може, як певний стереотип, існувати, паразитувати на складнощах міжконфесійних відносин досить тривалий час.

Можливо найбільш резонансного нетолерантного характеру міжконфесійні відносини в Україні набули у період кінця 80-х років ХХ ст. – першої декади ХХІ ст., на який припадають радикальні зміни не лише в

---

^{8[8]} Інформаційний звіт Державного комітету України у справах національностей та релігій "Про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в Україні в 2008 році" (Короткий виклад) // Офіційний сайт Держкомнацірелігій України.

політичній сфері, а й дія більшості з причин, зазначених вище. Проте й після ослаблення спорів та конфліктів за право успадкування сакральних об'єктів по лінії православних і греко-католицьких, римо-католицьких і греко-католицьких відносин, між УПЦ і УАПЦ, УПЦ і УПЦ КП очікувана доба всезагальної толерантності у релігійній сфері України не настала.

Після переформатування наявних православних спільнот на початку 90-х років ХХ ст. виник і триває донині потужний міжправославний конфлікт між УПЦ й УПЦ КП, що більшою чи меншою мірою зачіпає більшість населення (за даними соціологічних досліджень понад 70% опитаних декларують себе православними). Цей конфлікт, зважаючи на спонукальні причини, вийшов далеко за межі міжцерковного і певною мірою негативно впливає на релігійну ситуацію в Україні в цілому. Серйозним негативним наслідком цього православного міжцерковного конфлікту є те, що він у своїх гірших формах та модифікаціях багаторазово і зазвичай спрощено, надто емоційно відтворюється *на парафіяльному рівні* – як далеке від толерантного протистояння місцевих громад чи груп віруючих різних православних юрисдикцій, закріплюючи вже на рівні практичного функціонування громад нетолерантність як повсякденний і звичний спосіб відносин.

Порівняльний аналіз змісту заяв, всякого роду декларацій, що оприлюднюються церковними органами та службами, подій і фактів на місцях показує, що поки що толерантність і практичне керівництво нею як принципом у реальному релігійно-церковному житті знаходяться *в різних площинах застосування*. Не ставши суттю практичного поведінського реагування на релігійну позицію, світоглядні і віросповідні цінності та переконання інших, декларативна (тобто голослівна, насправді незасвоєна) толерантність легко забувається чи й ігнорується в життєвих конфліктних ситуаціях, особливо коли мова йде про конфлікт майнових інтересів, яких в Україні після легалізації УГКЦ, православного розколу, зволікання з поверненням державою церковної власності – десятки і сотні.

Причини нетолерантних виявів у сфері міжконфесійних відносин – не якісь особливі, а з того ряду, що зазначений нами вище: прискорена поліконфесійність, привнесений плюралізм, історична інерція світоглядного чи віросповідного монополізму, політизація гуманітарної сфери, втручання влади, партійно-політичних чинників у внутрішньоцерковні та міжцерковні процеси, наростання в суспільстві тотальної недовіри до влади, девальвація моральних цінностей та ін. Не менш важливим є й те, що суспільство в цілому і релігійно-церковні спільноти в Україні зокрема, прийнявши і проголосивши такі загальнолюдські цінності, як права людини, релігійний плюралізм, свобода совісті, релігійна свобода, інформаційна відкритість, релігійна толерантність і т. п., виявилися у певних аспектах *неготовими до практичного функціонування в координатах таких цінностей*..

На таку морально-психологічну неготовність, непослідовність, *факультативність* проявів толерантності на особистісному рівні (а отже й груповому) вказують і результати соціологічних досліджень. За досить високого рівня декларованої поваги до інших релігій (74,6%), вже перше уточнююче запитання про потребу наділення усіх релігій *рівними* правами виявляє істотно нижчий рівень згоди респондентів з цим практичним виявом толерантності (61,3%; ті, що коливаються і не погоджуються складають 27,5%). Інше уточнююче запитання щодо володіння релігіями істиною також дав результат, що суттєво корегує декларовану толерантність респондента (судження, що будь-яка релігія – носій основних істин поділяє 54,7%; 35% греко-католиків і 16% православних вважають, що істиною володіє *лише одна* релігія^{9[9]}).

Носіями нетолерантних виявів у релігійній сфері, у міжконфесійних відносинах здебільшого є,

по-перше, віруючі, для яких характерні нетривалі, нестабільні зв'язки зв'язків з релігійною громадою, невідвідування богослужінь, незнання елементарних відомостей щодо певної релігії, віросповідання; недотримання у особистій поведінці релігійних приписів (ідентифікують себе віруючими 70,6%, а керується релігійними нормами та цінностями "завжди" та "доволі часто" (39,9%)^{10[10]};

по-друге, віруючі-неофіти, що влилися в релігійні громади після 1990-1991 рр., які будучи поверхово обізнаними з власне релігійними аспектами діяльності церкви, привнесли у традиційно толерантне середовище віруючих світські, нерідко спрощені, максималістські оцінки, настрої, відносини, способи реагування, властиві скоріше партійно-політичним, національним чи націоналістичним угрупованням, аніж релігійним громадам;

по-третє, частина віруючих біляцерковних спільнот, де в частині випадків релігійні гасла спекулятивно поєднуються з явними чи латентними політичними цілями і провокативними засобами їх реалізації, що йдуть в розріз із принципами релігійної толерантності;

по-четверте, екстремістськи налаштовані віруючі та групи віруючих, незаконна діяльність яких з різних мотивів носить релігійно інтолерантний характер, негативно впливаючи на оточуюче релігійне середовище.

Толерантність як сукупність принципів релігійного співіснування, обов'язкових для всіх, у суспільстві з нічого не з'являється; вона *виховується й культивується* десятиліттями і століттями суспільством, заінтересованим у терпимих відносинах між представниками різних віросповідань.

В Україні, де історично і геополітично традиція віротерпимості, лояльності, доброзичливості здавна була необхідною умовою співжиття

9[9] Паращевін М. Релігія та релігійність в Україні. – К., 2009. – 58–61.

10[10] Українське суспільство – 1992–2009. Соціологічний моніторинг. – К., 2009. Відповіді на запитання №187.

православних серед поляків-католиків та литвинів-язичників, православних українців і православних росіян, православних і мусульман, православних та іудеїв і протестантів, ця традиція віротерпимості з різних причин (політичних, релігійно-церковних, ідеологічних) неодноразово *переривалася*, свідомо чи несвідомо упосліджувалася, знецінювалася, а в перші роки незалежності, в умовах жорсткого соціального розшарування та демаркування суспільства, його диференціації за політичними, партійними, релігійними, національними уподобаннями – перетворилася на забуту й занедбану. Сподіватися на *довільне* проростання і утвердження толерантності в суспільстві, що за оцінкою парламенту, переживає "глибоку системну духовну кризу"¹¹[11], досить важко, оскільки існуючі явища та тенденції, тим більше на тлі економічних та фінансових негараздів в Україні, аж ніяк не вказують на тенденції скорого оздоровлення ситуації.

За існуючих умов на релігійному ґрунті відбуваються скоріше *роз'єднуючі, дезінтеграційні процеси*, прагнення до самоізолюваності, зумовлені приналежністю до різних церков, конфесій, об'єднань або релігійних громад. Справді *об'єднуючи одновірців всередині* релігійних об'єднань або громад, спільне віросповідання водночас (хочеться це визнавати релігіям чи ні) мінімізує об'єднавчу функцію, оскільки *поза межами* одновірної спільноти зустрічається з прихильниками інших віросповідань і мусить доводити (як знаменитому спорі про віри за київського князя Володимира) свої переваги, більшу істинність, благодатність і т.п., тобто протиставляти себе всім іншим. «Кожна релігія, – пишуть російські релігієзнавці, – заявляє про вселенський і абсолютний характер власного трансцендентного досвіду і про помилковість решти. Визнання рівноцінності і рівнозначущості усіх «шляхів до Бога» для справді релігійної людини абсолютно неможливе»¹²[12].

Не поділяючи надмірної категоричності російських колег, при розгляді ситуації в Україні, якій уже в силу геополітичного розташування в Європі, притаманний особливий історичний досвід релігійної толерантності, де офіційна нетолерантність ієрархії далеко не завжди поділялась простими людьми, і де вже в роки незалежності в церковному середовищі, в позиціях ієрархів, кліру, віруючих відбулися досить відмінні від російських процеси та явища, зазначимо, однак, що диференціація суспільства за принципом церковно-конфесійної приналежності поки що його лише *додатково роз'єднує*, хоч воно і без того поляризоване політично, національно, духовно.

Розгляд цієї проблеми в динаміці показує, що і в декларованій толерантності, і в її практичних виявах за останні роки в Україні відбулися і відбуваються помітні позитивні зміни. За даними соціологічних досліджень

---

¹¹[11] Рекомендації парламентських слухань "Духовна криза суспільства і шляхи її подолання". Схвалено Постановою Верховної Ради України від 20 квітня 2004 року №1689–IV. – С. 1.

¹²[12] Толерантность. Под общ. ред. М. П. Мчедлова. - М., 2004. – С. 176.

2000 р. майже половина респондентів (49,1%) вважала, що міжконфесійні відносини в регіонах України можна охарактеризувати як толерантні і взаємоповажні¹³[13]. Через 10 років дослідження зафіксували ступінь поваги до інших релігій на рівні 74,6%¹⁴[14].

Реалії українського сьогодення в релігійній сфері засвідчують, що пошуки підстав для сповідування толерантності як універсальної і єдино прийнятної умови для співжиття віросповідно поляризованих спільнот, підґрунтя для послідовно толерантні відносини у міжконфесійних відносинах слід шукати *не у площині нереального узгодження догматів, канонів одних конфесій з другими, а в площині спільних, суспільно значущих цілей та напрямів діяльності, спільної зацікавленості у стабільності українського соціуму, у розв'язанні нагальних проблем суспільства: боротьбі з бідністю, хворобами, наркоманією, аморальністю, за поліпшення екології і т. ін.*

А н о т а ц і ї

Стаття В.В. Климова «Толерантность и межконфессиональные отношения в Украине» посвящена анализу причин проявлений интолерантности, преодоление которых послужит толерантизации религиозной сферы в Украине.

Ключевые слова: толерантность, религиозная толерантность, межконфессиональные отношения.

An article by V.V. Klymov “The tolerance and interconfessional relationship in Ukraine» is devoted to analyzes of reasons of intolerance development. The overcoming of such development will be used for improvement of religious sphere tolerance in Ukraine.

Key words: tolerance, religious tolerance, interconfessional relationship.

---

13 [13] Релігійна ситуація в Україні: стан і тенденції. Результати соціологічного дослідження. За ред. В.П.Перебінесюка. – К., 2000. – С. 20–23.

14 [14] Паращевін М. Релігія та релігійність в Україні. – С. 58.